

STROKOVNE ZASNOVE ZA RAZGLASITEV ARHEOLOŠKEGA OBMOČJA PRULE

Ljubljana, februar 2014

Kazalo

I. Identifikacija kulturne dediščine	3
II. Zgodovinski podatki	3
III. Arheološki podatki	3
IV. Viri in literatura	8

I. Identifikacija kulturne dediščine

<i>EŠD:</i>	29688
<i>Ime enote:</i>	Ljubljana - Arheološko najdišče Prule
<i>Varstvena skupina:</i>	Arheološki spomenik
<i>Lokacija:</i>	Ljubljana
<i>Občina:</i>	Mestna občina Ljubljana
<i>Katastrska občina:</i>	Prule
<i>Parcelna številka:</i>	glej priloga 2

II. Zgodovinski podatki

Ime:

- V zgodbi o Argonavtih prvič omenjena Emona,
- l. 15 ustanovljena Colonia Emona (Aemona) Iulia tribu Claudia,
- v 8. stol. Anonim iz Ravenne navaja poslovanjeno ime Atamin(e) (Ad Emonam),
- med l. 1112 in 1125 je omenjen ljubljanski grad (castrum Leibach ali Laybach),
- l. 1146 se omenja v darilni listini z imenom Luwigana,
- l. 1220 Ljubljana dobi mestne pravice

III. Arheološki podatki

Na širšem območju današnje Ljubljane so bili prvi pokazatelji poselitve odkriti na položnih terasah osamelcev na Ljubljanskem barju iz časa srednje kamene dobe oziroma mezolitika okoli 5000 pr.n.št. V poznem neolitiku na celotnem območju Barja doživijo razcvet koliščarske naselbine (Plesničar Gec, Sivec 1996, 11). Ena izmed teh je bila odkrita tudi na območju današnjega mesta Ljubljane na Špici. Koliščarsko obdobje je z več prekinitvami trajalo vsaj 2500 let; najstarejša kolišča sodijo v mlajšo kameno dobo, v 5. tisočletje pr.n.št., najmlajša v zgodnjo bronasto dobo, v prvo polovico 2. tisočletja pr.n.št..

Slika 1: Detajl kulturne plasti z arhitekturnimi elementi (levo) in izbor predmetov (desno). Foto: G. Babič.

Delno raziskano območje potrjuje najstarejšo in prvo stalno naselbino na območju Ljubljane. Prve analize gradiva (sl. 1) jo umeščajo v pozno bakrenno dobo oziroma v sredino 3. tisočletja

pr.n.št., v iztek bogatih koliščarskih naselbin na Ljubljanskem barju. Glede na odkrite lesene arhitekturne elemente (sl. 1) gre nedvomno za hiše na kolih, ki so služile bivalnim namenom. Kolišče na Špici je po dosedanjih rezultatih sočasno s kolišči Parte pri Igu in Založnica pri Kamniku pod Krimom (Šinkovec 2010).

Iz mlajše faze bronaste dobe so bili odkriti ostanki poselitve na območju Osnovne šole Prule – Prule 13, na lokaciji Prule 15 (Žorž 2010, Vojaković 2009). Na območju Prule 9 (sl. 2) so v tem času tlakovali oziroma nasuli zamočvirjen dostop do Ljubljanice z ogromno količino odlomkov keramike in si tako osušili dostop do vode (Žerjal 2012).

Slika 2: Pogled na prazgodovinski močvirnat sediment in izbor najdb. Foto: J. Hobič, arhiv CPA.

Iz tega časa je v neposredni bližini v reki Ljubljanici znano t.i. »mesto žrtvovanja« med Špico in Čevljarским mostom. V tem času je bil že poseljen Grajski grič s pripadajočim grobiščem na drugi strani reke na dvorišču današnjega SAZUja. Iz časa mlajše bronaste dobe oziroma kulture žarnih grobišč pa je tudi žgan grob z območja NUK II (Gaspari 2010, 22-23).

Na lokaciji Tribuna na Prulah je bila odkrita naselbina z urejeno infrastrukturo datirana v čas 10. st. pr.n.št. oziroma starejšo železno dobo. Takšna protourbana poselitev z ulično mrežo skupaj s hišami priča o strogo načrtovani in organizirani poselitvi. Sočasne plasti so bile dokumentirane tudi na lokaciji Prule 15 (Vojaković 2009) in pri Osnovni šoli Prule, kar je dokaz, da se prazgodovinska naselbina razteza na širše obravnavano območje (Žorž 2010).

Življenje v naselju zamre nekako v 8. oz. 7. st. pr. n. št. Številne najdbe datirane od 6 do 4. st. pr. n. št. pa pričajo o kontinuiteti naselja tudi v mlajši del starejše železne dobe. V tem času je bil narejen tlak ob obali Ljubljanice (sl. 4 levo), ki je bil odkrit na lokaciji Prule 9 in se navezuje na tlakovanje odkrito na Tribuni (Žerjal 2012).

V 3. st. pr. n. št. pride do ponovne obuditve naselja, ki nastane na delu ruševine naselja iz starejše železne dobe in živi do sredine 1. st. pr.n.št.. Raster poselitve mlajše železne dobe posnema starejšo zasnovo mesta in način gradnje. Raziskave na Gornjem in Starem trgu so pokazale, da smemo naselbino pričakovati vse do pobočja Grajskega griča (Vičič 1993, 1994, 2002). Iz tega obdobja so znane tudi drugi ostanki poselitve in najdbe s Prul na Prijateljevi ulici,

Tesarski ulici in Cimpermanovi ulici (Hofman 2011), z dvorišča SAZU, v strugi Ljubljanice, na območju Šumija in širšem območju Ljubljanskega barja (Puš, Plesničar, Slabe 1973, Gaspari et al. 2007, 112).

Slika 4: Pogled na tlakovanje (levo) in palisado v odvodnem jarku na lokaciji Prule 9. Foto: J. Hobič, arhiv CPA.

Iz časa sredine in druge polovice 1. stoletja pr. n. št. je bilo v Ljubljani do sedaj poznano le staroselsko naselje na območju Starega in Gornjega trga (Vičič 1993, 1994, 2002), kamor so se v tem času priseljevali rimski državljani in Italiki iz severne Italije.

Izkopavanja na območju Tribune so prvič nedvomno odkrila ostanke rimskega vojaškega tabora v Ljubljani s pristaniščem (sl. 5). Ohranjenih je več faz vojaških objektov z impozantno obrambno strukturo z dvema obrabnima jarkoma in nasipom, lesenimi bivalnimi objekti, vodnjaki in latrinami, postavljenih v zelo kratkem soslednem časovnem obdobju (konec 1. st. pr.n.št. – začetek 1. st. n.št.) neposredno ob rimski cesti Navport-Siscija.

Slika 5: Presek rimskega vojaškega obrambnega jarka (levo) in studijski posnetek izbora rimske vojaške opreme. Foto: arhiv Arhej d.o.o.

V poznoavgustejskem obdobju je bila vojska stacionirana v Ljubljani tudi zaradi gradnje rimskega mesta Emona na levem bregu Ljubljanice. Na osnovi najdenega napisa se dokončanje gradnje emonskega obzidja ali neke pomembne javne stavbe datira v leto 15 n. št., kar je tudi zgornja časovna meja obstoja mlajšega vojaškega tabora na Tribuni (Vojaković, Žerjal 2009-10). Ostanke vojaških barak so bili do sedaj odkriti še na današnjem Trgu republike in na Šumiju, kjer drobne najdbe pričajo o tem, da je prve gradbene posege vodila vojska oziroma so potekali pod vojaškim nadzorom (Gaspari et al. 2007, 113). Del vadbenega obrambnega jarka zgodnjerrimskega tabora pa se je ohranili tudi na najdišču NUK II, ki je verjetno sočasen starejšemu vojaškemu taboru na Tribuni (Gaspari 2010, 25, 113-116, 142). Sočasno rimskemu taboru na Tribuni je bil ob Ljubljani zgrajen odvodni jarek z leseno palisado (sl. 4 desno) in druge strukture, ki so služile obrambi pred visoko vodo, neopredeljenim objektom ter posamezne najdbe vojaške opreme, odlomki keramike in gradbeni material (Žerjal 2012).

Mesto Emona je bilo postavljeno na ključni točki, na območju pomembnem za trgovanje in obrambo. Zgrajena je bila po enotnem načrtu s pravokotnim obzidjem in obrambnimi jarki, ulično mrežo s cestami in pločniki, kanalizacijo in vodovodom, glavnim trgom – forumom z upravnimi stavbami. Na Bregu ob Ljubljani je bilo pristanišče z lesenimi tržnimi lopami. Grobišča so bila postavljena ob glavnih vpadnicah v mesto, v predmestju pa so bile tudi številne obrtne delavnice. Verjetno tudi na območju Prul, kjer je bil ob gradnji osnovne šole odkrit rimski mlinski kamen (MZK 3 F 10, 1911, 149, in Pajk 1911, 229).

Po požigu mesta v času Hunskih vpadov v sredini 5. stol. življenje v Emoni počasi upada (Horvat, Šašel Kos 1999). Konec 5. in začetek 6. stol. zaznamuje vladavina Vzhodnih Gotov, ki se odraža v grobišču v Dravljah. V obdobju pozne antike in v času preseljevanja ljudstev se poselitev prenese na višje ležeče kraje na obrobju ljubljanske kotline (Molnik, Golo).

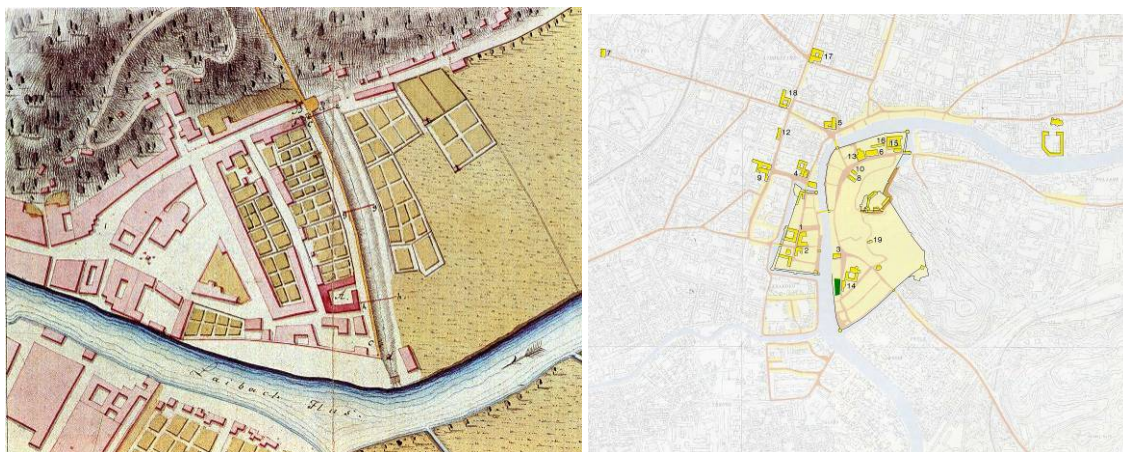
Šele iz časa 9. stol. je v Ljubljani znano staroslovansko grobišče na dvorišču SAZUja. Takrat je bila verjetno ustanovljena tudi šempetrska prafara in zgrajena cerkev Sv. Petra s pripadajočim grobiščem iz 10. stol. Slovanski uhan je bil odkrit tudi na lokaciji Tribuna.

V 11. in 12. stol. so datirane velike žitne jame, silosi na dvorišču SAZUja, ki pričajo o ponovni poselitvi prostora. V tem času je bil vnovič poseljen tudi Grajski grič, kjer je v drugi polovici 12. stol. verjetno že stal lesen utrjen grajski kompleks, predhodnik španhajmske zidane trdnjave, pod Grajskim gričem pa je nastajalo srednjeveško mesto (Plesničar-Gec, Sivec 1996, 14). V drugi polovici 12. stol. so Španhajmi že podelili tržno pravico Staremu trgu, t.j. skupini hiš med Čevljarskim mostom in cerkvijo Sv. Florijana, ob nekdanji cesti preko Emone proti Dolenjski, s središčem okoli cerkve Sv. Jakoba (sl. 5, št. 10). L. 1167 so v Ljubljano povabili templarje in jim prepustili svoj dvor na območju med Križankami in Bregom. Nova naselbina s pristaniščem in mitnico na Bregu je dobila ime Novi trg. V 13. stol. so njihovo naselbino prevzeli križniki, nemški viteški red, ki so zgradili eno prvih gotskih cerkva na Kranjskem (sl. 5, št. 5, 9), na današnjem Vodnikovem trgu pa so se naselili frančiškani (sl. 5, št. 13). Med Trančo in Poljanami je zrastle novo obzidano Mesto in zgrajen most na današnjem Tromostovju (sl. 5, št. 8). Obzidje pa sta dobila tudi Novi in Stari trg (Žvanut, Schmidt 2008). Prule so ostale pred obzidjem.

Slika 6: Poselitev Ljubljane v času od 12. do 14. stol. (levo) in načrt Ljubljane iz 16. stol. (desno, Horvat 1997).

Današnja podoba Špice je dal leta 1772-82 zgrajen Gruberjev prekop za odvodnjavanje zamočvirjenega območja na robu Ljubljanskega barja (toponim Prule izhaja iz staronemško *Bruel*, t.j. mokro, močvirnato ozemlje). Mestni pomerij so na Prule razširili v 18. stol., ko so območje razparcelirali in podelili meščanom, ki so hoteli graditi zunaj obzidja. S tem se je začelo počasno rušenje srednjeveškega obzidja, ki je oviralo spontano širitev mesta. Deželna gradbena komisija je za območje Prul leta 1787 pripravila načrt ureditve z opekarno na Špici (sl. 7, Korošec 1991). V neposredni bližini je bil leta 1810 ustanovljen botanični vrt (Kopriva 1989). Dokončno pozidane so bile Prule šele po ljubljanskem potresu v začetku 20. stol..

Slika 7: Načrt L. Liebra za ureditev Prul in mestnega travnika z opekarno na Špici (levo, Korošec 1991, 66) in poselitev Ljubljane v 18. stol. (Žmuc 1997, 63).

IV. Viri in literatura

Arhiv ZVKDS, OE Ljubljana.

Dirjec, B. et al. 1996, Pozdravljeni, prednamci! Ljubljana od prazgodovine do srednjega veka.

Gaspari A., B. Vičič, M. Novšak, R. Masaryk, P. Peterle, J. Krajšek, S. Tomažič 2007, 96:

Ljubljana – Arheološko najdišče Ljubljana. Varstvo spomenikov, Poročila 43, 112-115.

Gaspari, A. 2010, »Apud horridas gentis...« Začetki rimskega mesta Colonia Iulia Emona.

Horvat, J., M.Šašel Kos 1999, Emona – mesto na robu Italije. V: Aubelj, B. et al., Zakladi tisočletij. Zgodovina Slovenije od neandertalcev do Slovanov, 202-207.

Kopriva, S. 1989, Ljubljana skozi čas.

Korošec, B. 1991, Ljubljana skozi stoletja. Mesto na načrtih, projektih in v stvarnosti.

MZK 3 F 10, 1911, 149.

Pajk, M. 1911, Carniola 2. Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko, 229.

Poselitev ljubljanske kotline – urbani razvoj Ljubljane. Razstava Mestnega muzeja Ljubljana 1997.

Puš I., L. Plesničar-Gec, M. Slabe 1973, Arheološka obdobja Ljubljane: pregled prazgodovine, antike in zgodnjega srednjega veka.

Šinkovec, I. 2010, Arheološke raziskave na območju Špice. Fazno poročilo (neobjavljeno, Arhiv ZVKDS, OE Ljubljana).

Vičič, B. 1993, Zgodnjerimsko naselje pod Grajskim gričem v Ljubljani. Gornji trg 15. Arheološki vestnik 4, str. 153-202.

Vičič, B. 1994, Zgodnjerimsko naselje pod Grajskim gričem v Ljubljani. Gornji trg 30, Stari trg 17 in 32.

Vičič, B. 2002, Zgodnjerimsko naselje pod Grajskim gričem v Ljubljani. Gornji trg 3. Arheološki vestnik 53, str. 193-221.

Vojaković, P. 2009, Poročilo o arheološki dokumentaciji uničenja ob gradbenih delih na lokaciji Ljubljana – Prule 15 (neobjavljeno, Arhiv ZVKDS, OE Ljubljana).

Vojaković, P., T. Žerjal, 2009-10, Preliminarno poročilo o arheoloških izkopavanjih na lokaciji Tribuna na Prulah (neobjavljeno, Arhiv ZVKDS, OE Ljubljana).

Žerjal, T. 2012, Poročilo o zaščitnih arheoloških izkopavanjih na območju predvidene gradnje stanovanjske hiše Glažar, Perović, Bevk, parcela št. 13/28, k.o. Prule (neobjavljeno, Arhiv ZVKDS, OE Ljubljana).

Žorž, A. 2010, Poročilo o predhodnih arheoloških raziskavah na območju predvidene gradnje – izvedbe investicijskih vzdrževalnih del pri OŠ Prule (neobjavljeno, Arhiv ZVKDS, OE Ljubljana).

Žvanut, M., M. Schmidt 2008, Ljubljana: ilustrirana zgodovina.